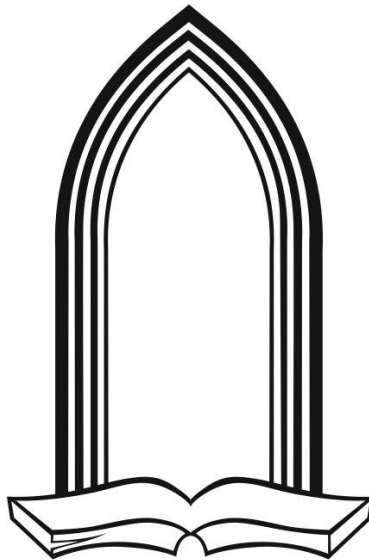

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Центр медієвістичних студій

СТУДЕНТСЬКІ ІСТОРИЧНІ ЗОШИТИ

Історикам – борцям за волю України
присвячується

14'2022

Івано-Франківськ

*Затверджено до друку
Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

Редакційна рада

головний редактор – доктор історичних наук, професор М. М. Волощук (Івано-Франківськ)
відповідальний секретар – аспірант IV курсу О. Н. Кардаш (Івано-Франківськ)

Редакційна колегія

кандидат історичних наук, доцент О. Я. Дрогобицька (м. Івано-Франківськ)
кандидат історичних наук, доцент О. І. Єгрешій (м. Івано-Франківськ)
кандидат історичних наук, доцент А. З. Королько (м. Івано-Франківськ)
кандидат історичних наук, асистент Б. В. Паска (м. Івано-Франківськ)
випускник аспірантури Факультету історії, політології і міжнародних відносин Володимир Сухоручко
(м. Івано-Франківськ – Варшава, Україна – Польща)

Філологічне редагування

співробітник Навчально-наукового центру дослідження історії українського національно-визвольного руху імені професора О. Ю. Карпенка Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Галина Пославська

Адреса редакційної ради

76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57, Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Тел.: +30342-59-61-03

Студентські історичні зошити 2022. Вип. 14.

У збірнику вміщено студентські статті, присвячені різноманітним питанням вітчизняної і всесвітньої історії. Авторський колектив складають студенти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника в Івано-Франківську. Видання адресоване широкому колу читачів, зацікавлених історією рідного краю та зарубіжних держав.

***СТОРІНКИ ЖУРНАЛУ ВІДКРИТІ ДЛЯ ДИСКУСІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ,
А ТОМУ ЇХНІЙ ЗМІСТ НЕ ОБОВ'ЯЗКОВО ВІДОБРАЖАЄ ПОГЛЯДИ
РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ***

© Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2022
© Факультет історії, політології і міжнародних відносин, 2022
© Центр медієвістичних студій, 2022
© Лілея-НВ, 2022

UA ISSN 2412–9054

УДК 378.61[930.1](477)

Андрій Бойда (Івано-Франківськ, Україна)

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДОРОБОК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ МИКОЛИ ПИРОГОВА

У статті проаналізовано історіографічний доробок учених про життя та діяльність видатного хірурга, анатома і педагога Миколи Івановича Пирогова (1810–1841). Виокремлено чотири періоди вивчення постаті українського вченого: прижиттєвий, дореволюційний, радянський та сучасний. Здебільшого, це статті наукового та науково-популярного характеру. В окремих випадках були створені монографічні нариси про життя та діяльність ученого або ж вони були присвячені його конкретному життєвому періоду, зокрема перебуванню М. Пирогова в Україні.

Ключові слова: Микола Пирогов, історіографія, медицина, освіта, реформи.

Актуальність теми. В добу пандемії та воєнних дій, котрі переживає Україна після 24 лютого 2022 р. як продовження ескалації гібридної війни, розпочатої 2014 р., стають актуальними малодосліджені або й вивчені теми. Здавалось би, що коли ідеться про біографію та діяльність видатного хірурга-новатора і батька вітчизняної педагогіки XIX ст. російсько-українського вченого Миколи Івановича Пирогова (1810–1881), то хтось може дорікнути – тема висвітлена і не потребує подальшого розвитку. Однак вивчення його педагогічних ідей на сьогодні достатньо важливе за умов сучасного реформування медико-освітнього простору України. Здобутки М. Пирогова в лікувальній практиці і зараз активно використовуються медициною в умовах пандемії та повномасштабної російсько-української війни. Актуальність статті підсилюється доцільністю структурування комплексного історіографічного бачення вивчення цієї неординарної постаті в українському науковому дискурсі.

Основна частина. Серед постатей, котрі зробили значний внесок у розвиток педагогіки та медицини в Україні XIX ст., важливе місце займає М. І. Пирогов. Хірург-практик зі світовим визнанням, реформатор медико-освітньої сфери, громадський діяч – про його життєпис та досягнення можна говорити годинами. Хтось заперечить, що досліджувати постать імперського періоду доби Романових в Україні не є доречним у наш час. Проте слід пам'ятати, що він досконало володів українською мовою і прожив в Україні понад 25 років.

Станом на 2022 р., історіографічна спадщина, присвячена діяльності М. Пирогова, за найскромнішими підрахунками може складати 5500–6000 позицій. Біографію вченого ще досі вивчають у наукових колах України і світу, відшукують раніше не відомі факти та проводять активну кореляцію його спадщини з сучасністю.

У ході проведеного нами аналізу вдалося з'ясувати, що історіографія життя й діяльності М. І. Пирогова умовно поділяється на чотири періоди – прижиттєвий, дореволюційний, радянський і сучасний. У переважній більшості – це статті наукового і науково-популярного характеру. В окремих випадках були написані монографічні нариси про життя та діяльність ученого або ж вони присвячені його конкретному життєвому періоду (зокрема, перебуванню в Україні. – А. Б.).

Із прижиттєвих біографів ученого варто згадати Я. Неверова та М. Барсова. Перший підготував нарис «*Бути і здаватися*» (1859), присвячений аналізу філософсько-педагогічного доробку М. Пирогова під час його перебування в м. Одесі упродовж 1856–1858 рр. Я. Неверов не лише підтримав ідеї вченого щодо відміни

покарання різкою в школах, а й через власні корисні рішення дав додатковий поштовх до скасування цього антигуманного методу виховання¹.

Монографія М. Барсова присвячена роботі недільних шкіл Волині та Поділля 1862 р. У праці дослідника неодноразово згадуються педагогічні ідеї М. Пирогова та результати впровадження ним як керівником Київського навчального округу новаторських рішень у системі недільних шкіл західних українських губерній Російської імперії. Опікунство округом Миколою Івановичем у той час автор оцінює як час розквіту освіти в регіоні².

З'явилася низка цікавих праць про М. Пирогова одразу ж після його смерті. Так, у статті В. Кренке про придушення польського повстання в Київській губернії 1863 р. проаналізовано відносини між генерал-губернатором князем І. Васильчиковим і попечителем Київського навчального округу М. Пироговим. Особливий акцент було поставлено на фактах пошуку М. Пироговим компромісу з польськими студентами ще в часи його попечительства. В. Кренке виокремив серйозний конфлікт інтересів поміж автократом І. Васильчиковим та реформатором М. Пироговим, що спричинив відставку останнього 1861 р.³.

Опубліковані поміж 1881–1893 рр. статті про життя і діяльність ученого сягають в середньому до 30 сторінок. Першою науковою монографією стала праця Ю. Маліса «М. І. Пирогов: Його життя та науково-суспільна діяльність», надрукована 1893 р. у серії «Життя чудових людей»⁴. Вдруге праця в ЖЧЛ (рос. ЖВЛ) про життя вченого-реформатора вийшла лише 1933 р. з-під пера найвідомішого дореволюційного та радянського пироговознавця С. Штрайха⁵.

До Першої світової війни головними дослідниками життя і діяльності М. Пирогова були Г. Волинцев, В. Грейц, В. Розумовський, М. Бурденко, М. Демков, Ф. Чистович, С. Штрайх та ін. Більшість їхніх праць та нарисів – це незначні замітки і згадки про М. Пирогова у розрізі вивчення педагогіки та наукових товариств Києва, Санкт-Петербурга і Москви⁶.

Напередодні Першої світової війни в Києві вийшло кілька україномовних публікацій, утім стаття С. Тодосієнка до сторіччя з дня народження М. Пирогова (1910). У ній виокремлено його заслуги в розвитку української освіти та розбудові медичної системи на Київщині та Поділлі⁷.

Найпліднішим дослідником життя, діяльності та світогляду М. Пирогова в дореволюційний і радянський час можна вважати Соломона Штрайха, відомого ще як фахівця з вивчення декабристського руху. Розпочавши свої дослідження про вченого з публікації в «Єврейській енциклопедії», він продовжив вивчення цієї неординарної постаті протягом 1890–1930-х рр. Оперуючи архівними матеріалами, спогадами очевидців і газетними публікаціями, біограф здійснив детальний життє-

¹ Неверов Я. Критическое обозрение сочинений относящихся къ воспитанію вообще: [о ст. «Быть и казаться»] // Русскій Педагогическій Вестникъ. 1859. Т. 7, отд. 2. С. 75–101.

² Барсов Н. Школы на Волини и Подоліи въ 1862. Санкт-Петербургъ : [Б. И.], 1863. 156 с.

³ Кренке В. Усмирение польскаго мятежа въ Кіевской губерніи въ 1863 году: (отрывокъ изъ воспоминаний генераль-лейтенанта В. Д. Кренке) // Историческій Вестникъ. 1883. Т. 14. С. 106–134.

⁴ Маліс Ю. Г. Н. И. Пирогов: Его жизнь и научно-общественная деятельность. Санкт-Петербург : Изд. Ф. Павленкова, 1893. 96 с.

⁵ Штрайх С. Я. Н. И. Пирогов. Москва : Журнально-газетное объединение, 1933. 160 с.

⁶ Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч : (до 200-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Пеева С. П. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Бондар Л. С. ; наук. ред. Рогова П. І.]. Київ : Пед. думка, 2011. С. 36.

⁷ Тодосієнко С. М. І. Пирогов, 1810–1910: (з нагоди 100-х роковин його народження) // Світло. 1910. Кн. 3 (ноябрь). С. 10–17.

пис М. Пирогова. У своїй першій публікації про Миколу Івановича єврей за національністю С. Штрайх намагався делікатно описати непрості відносини вченого з євреями, показав внесок М. Пирогова у розбудову єврейської освіти, культури і медицини. На думку дослідника, М. Пирогов уперше познайомився з єврейською культурою та менталітетом під час свого навчання в Дерпті. Протягом 1856–1856 рр. вчений, будучи опікуном Одеського навчального округу, у потрібний час вдало порушував вирішення проблем єврейських навчальних закладів, зміг залучити меценатів до покращення побуту єврейських дітей і вчителів. Заслугою М. Пирогова є започаткування виходу у світ в Одесі єврейського часопису «*Га-Меліц*» і російськомовного для євреїв видання «*Світанок*» 1857 р. С. Штрайх підкреслював, що М. Пирогов максимально був близьким з єврейським народом, поважав його культурних діячів і виступав за розширення їхніх етнокультурних прав в умовах національного гніту Російської імперії⁸.

У 1906 р. С. Штрайх написав дві публікації про погляди реформатора на єврейське питання та єврейську освіту. В них автор проаналізував зміст концепції М. Пирогова щодо діалогу з представниками єврейської національності, вказав місце євреїв у суспільстві та громадсько-політичних процесах. На думку дослідника, М. Пирогов неодноразово порушив питання важливості підвищення рівня освіти єврейських дітей, виступив проти посилення шовінізму щодо представників цієї національної меншини в Російській імперії⁹.

С. Штрайх особливу увагу зосередив на вивченні епістолярію вченого та раніше не відомих його праць. У 1918 р. дослідник написав нарис про педагогічну діяльність М. Пирогова від початку його викладання в м. Дерпт до його закордонної місії в Німеччині 1866 р.¹⁰

Статті про М. Пирогова друкували в енциклопедичній і довідковій літературі. Перша енциклопедична розвідка про нього була опублікована українським та російським філологом і бібліографом Яковом Колубовським спільно з Григорієм Герценштейном. Гасло на дві сторінки було поміщене у 23-му томі «*Енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона*» (1898 р.). Автори відзначили, що станом на кінець ХІХ ст. джерельно-історіографічний доробок про життя і діяльність М. Пирогова був суттєвим. На думку авторів, його праці мають вагомий освітній і виховний потенціал, а щоденник є своєрідним нотатником мислячої людини¹¹.

У «*Військовій енциклопедії*» 1915 р. за редакції В. Ф. Новицького і А. В. фон Шварца міститься стаття про М. Пирогова. Автори звернули увагу на громадянські погляди вченого та його ставлення до своєї професії в умовах воєнних дій. На їхню думку, на війну він дивився як на «травматичну епідемію» і тому вважав, що санітарні заходи на театрі воєнних дій мають бути організовані так само, як і за будь-якої епідемії; чільне значення у лікувальній та санітарній справі він надавав правильно організованій адміністрації, головною метою якої було не прагнення оперування поранених безпосередньо в зоні бойових дій, а вмільний догляд за ними та вчасне лікування. Велике зло він убачав у безладі та антисанітарії стосовно поранених на перев'язочних пунктах. Для уникнення цього М. Пирогов вимагав ретельного

⁸ Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона / подъ общей редакціей д-ра Л. Каценельсона и барона Д. Гинцбурга. Санкт-Петербург : Издание Общества для Научныхъ Еврейскихъ Изданій и Издательства Брокгаузъ-Ефронъ. 1912. Т. 12: Обычай – Проказа. С. 538–540.

⁹ Штрайх С. Я. Н. И. Пирогов о еврейском образовании // Русская школа. 1906. № 11. С. 47–68; Его же. Н. И. Пирогов и еврейский вопрос (историко-биографическая справка) // Вестник Европы. 1906. Сентябрь. С. 193–206.

¹⁰ Его же. Н. И. Пирогов о своей педагогической деятельности. Петроград : [Б. И.], 1918. 45 с.

¹¹ Энциклопедический словарь [Текст] / под ред. проф. И. Е. Андреевского. Санкт-Петербург : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1890–1907. Т. 23 а: Петропавловский – Поватажное. 1898. С. 651–653.

і швидкого сортування поранених, а також негайної евакуації їх у тил чи на історичну батьківщину. Як людина, констатують автори, він мав благородний характер, енергію, що розвинулася завдяки бідності, в якій йому довелося жити в юні роки, був вірним своїм самостійно виробленим гуманітарним ідеалам, по-християнськи ставився до хворих і поранених, був дуже ерудованим¹².

Частина праць про М. Пирогова вийшла в радянський час упродовж 1920–1930-х рр. та стосувалася педагогічної і медичної діяльності вченого. Зважаючи на боротьбу в СРСР з імперською спадщиною, проблематика з вивчення життя та діяльності Миколи Івановича не була популярною. У міжвоєнний період не існувало навіть комплексу заходів щодо вшанування вченого в Україні, бо його садиба у м. Вінниця постійно змінювала комунального або державного власника. Публікації про основні віхи життя та педагогічні праці М. Пирогова в цей час належать таким дослідникам, як: М. Шелгунов, С. Глушко, М. Румянцев, С. Сірополко, М. Жильцов, Є. Мединський, О. Арсенєв, К. Волков, В. Розумовський, О. Русанов, К. Тимірязєв та ін. Медико-освітні аспекти життя і діяльності вченого були в колі інтересів вітчизняних і зарубіжних дослідників Ф. Валькера, В. Шевкуненка, Б. Безсмертного, М. Кушева. Позитивним моментом у міжвоєнній радянській історіографії варто вважати спроби поділити її за напрямками – медична спадщина вченого, М. Пирогов і Україна, педагогічні погляди видатного медика, біографічні нариси про життєпис М. Пирогова та низка інших.

Після створення 1947 р. музейного комплексу на честь М. Пирогова в його помісті Вишня на території Вінниці, відбулося становлення нового етапу досліджень біографії та медико-освітньої спадщини вченого. Правда, якщо раніше її вивчали суто за хронологічним принципом, то після 1947 р. прослідковувалася все глибша кореляція його ідей із часом, у котрий створювався той чи інший нарис. Серед праць окресленої досліджуваної історіографічної доби цікавими є наукові напрацювання та художні твори Б. Олександровського, В. Порудоминського, Б. Могилевського, Ю. Букіна, Г. Рябова, С. Якобсона, М. Басенкова, Є. Смирнова та ін. Дуже важливим є доробок О. Красновського, котрий підготував першу комплексну монографію, присвячену педагогічним поглядам та спадщині вченого¹³.

Післявоєнний радянський період також характеризується і створенням кінематографічного образу Миколи Івановича. Йдеться не тільки про документальні, а головню художні фільми – «*Пирогов*» (1947) та «*Герої Шипки*» (1954). У першому фільмі розповідається про петербурзький та кримський період життя хірурга, робиться акцент на його боротьбі з неефективною медициною, нововведеннях та громадсько-філософських поглядах¹⁴. Друга картина репрезентує М. Пирогова під час лікування ним поранених у ході російсько-турецької війни 1877–1878 рр. у Болгарії¹⁵. Якщо в першому фільмі він знаходився на першому плані, то в другій картині презентується виключно епізодично. В обох фільмах роль М. Пирогова зіграв російський актор К. Скоробогатов (1887–1969)¹⁶. Оглядаючи художній образ М. Пирогова, неможливо оминати й оповідання О. Купріна «*Чудесний лікар*», написане 1897 р., проте популяризоване лише за радянських часів.

¹² Военная энциклопедия / под ред. Ген. штаба полк. В. Ф. Новицкого, воен. инж. подполк. А. В. фон Шварца и др. Санкт-Петербург : Т-во И. Д. Сытина, 1915. Т. 18. С. 433–434.

¹³ Красновский А. А. Педагогические идеи Н. И. Пирогова. Москва, 1949. 196 с.

¹⁴ Историчний фільм «*Пирогов*» (реж. Григорій Козинцев, 1947). URL : <https://www.youtube.com/watch?v=Yj5Zu-fN94I>

¹⁵ «*Герои Шипки*» (реж. Сергей Васильев, 1954 г.). URL : <https://www.youtube.com/watch?v=HeK4nzAscZA>

¹⁶ Крымов А. Народный артист РСФСР Константин Васильевич Скоробогатов. Москва : Госкиноиздат, 1952. С. 24–30.

Як і в дореволюційну, так і в радянську добу образ М. Пирогова обростав новим значенням. Зокрема за СРСР реформатора Олександрівської епохи презентували як особу ліберальних і прогресивних поглядів. На думку авторів і редколегії «Української радянської енциклопедії», видатного вченого було «зламано» владою, бо у похилому віці М. Пирогов перетворився на імперського консерватора. Звичайно, що така позиція виявилася надмірно ідеологізованою і не відповідала дійсності. Доволі часто педагогічні ідеї та погляди М. Пирогова в радянський період подавалися як неактуальні¹⁷.

Оглядаючи радянську добу, не можна оминати й позитивних зрушень у дослідженні біографії вченого. Зокрема завдяки небайдужим пироговознавцям післявоєнного часу та музейному активу м. Вінниця була відновлена дореволюційна практика Пироговських з'їздів на знак ушанування видатного вченого та хірурга. Звичайно, що на базі садиби, задля збереження в належному стані муміфікованого тіла, упродовж 1920–1930-х рр. організовувалися Всеукраїнські з'їзди хірургів, проте спадщина вченого згадувалася лише в загальних рисах¹⁸.

У 1954 р. були започатковані Пироговські читання, організовані в різних містах колишнього СРСР з метою вшанування його як особистості та творчого доробку сучасниками. Читання проводилися з перервами 1954–1986 рр. Матеріали наукових форумів опубліковані Академією медичних наук СРСР у двох томах 1986 р.¹⁹

Вінцем дослідження медико-освітньої спадщини М. Пирогова стали захищені кандидатські та докторські дисертації. Серед найбільш знакових дисертаційних робіт 1950–1980-х рр., присвячених постаті вченого, були праці С. Кравченка, С. Старченко, Б. Пазинича, П. Кланци (1922–1990). Останній 1956–1968 рр. очолював музей-садибу Пирогова у м. Вінниця, був одним із найзатятіших дослідників біографії, діяльності та творчої спадщини вченого, автор двох монографій, кандидатської дисертації та 77 публікацій, присвячених М. І. Пирогову²⁰.

Упродовж 1950–1990-х рр. на базі музею не лише активно організовували виставки, реставрували будівлю садиби, упорядковували парк та усипальницю, а й відбувалося вдосконалення та створення низки музейних вказівників і путівників. Більшість із них постала під керівництвом П. Кланци та його наступниці – Г. Собчук (* 1930), котра очолювала музей у 1986–2010 рр. Протягом 1960–1986 рр. про музей-садибу М. Пирогова в м. Вінниця було написано вісім путівників та газетних публікацій²¹.

З часом відновлення незалежності в Україні 1991 р. та становлення нового федеративного укладу в Росії, були утворені або переформатовані два великі наукові центри. Зокрема, указом президента України Л. Кучми 1997 р. музею-садибі Миколи Івановича Пирогова у м. Вінниці було надано національний статус. У 2001 р. утворено Державний медичний центр МОЗ Росії, наступного року отримав нову назву (від 2002 р. і відраховується сучасна історія Центру) – Національний медико-хірургічний

¹⁷ Українська радянська енциклопедія : в 17 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: І. К. Білодід та ін. 1-ше вид. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1963. Т. 11 : Патріотизм – Прянощі. С. 141–142.

¹⁸ Зала № 10. Вшанування пам'яті М. І. Пирогова. Національний музей-садиба М. І. Пирогова у м. Вінниця (НА НМСП). URL : http://www.pirogov.com.ua/zala_10_ua.htm

¹⁹ Пироговские чтения (1954–1983): труды в 2 т. / под ред. Б. В. Петровского ; АМН СССР. Москва : Медицина, 1986. Т. 2 : 1966–1983. 352 с.

²⁰ Пироговський альманах: Наук. зб.: до 70-річчя відкриття Національного музею-садиби М. І. Пирогова / Національний музей-садиба М. І. Пирогова. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2017. С. 14.

²¹ Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч : (до 200-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Стельмах Н. А., Пеева С. П. ; наук. консультант і авт. вступ. ст. Бондар Л. С. ; наук. ред. Рогова П. І.]. Київ : Пед. думка, 2011. С. 94–95.

центр у м. Москва. Ім'я М. І. Пирогова цій інституції присвоєно 2003 р. У Центрі під керівництвом Ю. Л. Шевченка щорічно проводяться заходи з увіковічення пам'яті вченого, активно поповнюються музейні експозиції при науковому закладі, а також порушено питання щодо церковної канонізації вченого²².

Актуалізована 2020 р. в контексті 210-ї річниці з дня народження М. Пирогова проблема занесення вченого до лику святих не випадкова. Цілком імовірно, що деякі маніпуляції довкола образу геніального хірурга та реформатора медико-освітнього простору в Центрально-Східній Європі могли бути використані як ще один інструмент впливу ідей «руського міра». Вважаємо, що гіпотези колишнього очільника Міністерства охорони здоров'я РФ Ю. Шевченка (1999–2004), котрий наразі очолює уже згаданий вище Національний медико-хірургічний центр імені М. І. Пирогова у Москві, є черговими спробами російської влади монополізувати право на вивчення життєпису вченого в імперському шовіністичному дусі.

У незалежній Україні дослідження життєпису та діяльності М. Пирогова завжди залишалося популярною темою для дослідників. Протягом 1990–2010-х рр. постала низка нових наукових праць про вченого та його роль у медико-освітніх процесах України другої половини XIX ст. На рівні енциклопедичної літератури М. Пирогову була присвячена окрема стаття в *«Енциклопедії історії України»* (2011 р.). У ній міститься короткий огляд основних дат життя і діяльності вченого, акцентується увага на медичній праці в період Кримської війни (1853–1856) при обороні м. Севастополь, де ним було врятовано понад 10 тис. солдатів гарнізону. Звернуто увагу на внесок М. Пирогова в реформування освіти на посаді керівника Одеського та Київського навчальних округів 1856–1861 рр. Вказано, що його медико-освітня спадщина стала важливим кроком у подальшому реформуванні медичної і освітньої галузі та є важливим чинником пізнання на сучасному етапі²³.

У 2014 р. М. Пирогову була присвячено публікацію у *«Великій російській енциклопедії»*. Окрім опису основних дат, подій та явищ у житті реформатора, особливий акцент зроблено на його відданій службі імперії, етапах його становлення як особистості та кар'єрного росту як педагога і медика. Основна увага присвячена медичній складовій життєпису М. Пирогова. В енциклопедичній статті містяться певні ідеологічні наративи та неточності біографічного характеру²⁴.

Важливими для огляду історіографічних джерел сучасного пироговознавства є монографічні дослідження життя та діяльності М. Пирогова в Україні 1856–1881 рр. Проживши на території України 25 років, учений не лише зумів вивчити українську мову, а й щиро переймався проблемами населення країни у сфері культури, освіти та медицини. Цим аспектам його діяльності присвячені монографії

²² Шевченко Ю. Народное почитание и чудеса праведного врача Николая Пирогова (к канонизации), Федеральное государственное бюджетное учреждение «Национальный медико-хирургический Центр имени Н. И. Пирогова» Министерства здравоохранения Российской Федерации. 2020. URL : <https://www.pirogov-center.ru/about/210-years-pirogov/popular-veneration/> ; Его же. Светлый облик чудесного доктора. Н. И. Пирогов – праведный целитель тел и душ человеческих. Федеральное государственное бюджетное учреждение «Национальный медико-хирургический Центр имени Н. И. Пирогова» Министерства здравоохранения Российской Федерации. 2020. URL : <https://www.pirogov-center.ru/about/210-years-pirogov/light-appearance/> ; Его же. Высокий дар небес. К вопросу о канонизации Н. И. Пирогова, 2020. Федеральное государственное бюджетное учреждение «Национальный медико-хирургический Центр имени Н. И. Пирогова» Министерства здравоохранения Российской Федерации. URL : <http://isgi.ru/article/shevchenko-yul-vysokiy-dar-nebes-k-voprosu-o-kanonizacii-ni-pirogova>

²³ Енциклопедія історії України / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наук. думка, 2011. Т. 8 : Па – Прик. С. 210–211.

²⁴ Большая Российская энциклопедия : в 30 т. Москва : Большая Российская энциклопедия, 2014. Т. 26 : Перу – Полуприцеп. 766 с. URL : <https://bigenc.ru/medicine/text/3140662>

Л. Шевченка «*Пирогов в Україні*» (1996) та В. Голобородько «*Микола Пирогов в Україні*» (2012). Зокрема, праця Л. Шевченка була першою спробою узагальнення наявного першоджерельного та історіографічного масиву інформації щодо ролі М. Пирогова в громадських та медико-освітніх процесах в Україні 1856–1861 рр.²⁵

Своєю чергою В. Голобородько відзначила, що спадщина М. Пирогова налічує 645 монографій і статей медичного спрямування та 79 публікацій на педагогічну проблематику. Однак більшість праць лікаря так і не були опубліковані українською мовою²⁶. Звичайно, це є негативним явищем у сучасному житті України. Адже в умовах російсько-українського воєнного протистояння 2014–2022 рр. вітчизняна наука та освіта мала подбати про популяризацію творчого доробку вченого серед широкого кола громадськості. Наявність якісних та позбавлених російських ідеологічних наративів наукових, науково-популярних і насамперед художніх творів значно полегшили б розв’язання питання розрізнення як популяризаторів колонізаторських ідей в Україні, так і тих, хто якраз боровся з шовіністичними ідеями представників царської Росії, серед яких був і Микола Пирогов.

Низку праць про його діяльність написав старший співробітник Національного музею-садиби М. І. Пирогова м. Вінниця (далі – НА НМСП) О. Кланца, який гідно продовжив справу свого батька П. Кланци щодо вивчення медико-педагогічної спадщини вченого. У власних роботах музейний працівник залучив багато маловідомих архівних джерел та дописів тогочасної газетно-журнальної періодики. Серед останніх напрацювань О. Кланци цікавими є статті щодо внеску М. Пирогова у становлення медичної освіти України XIX ст. Дослідник вважає, що він, будучи на керівних посадах, у підготовці якісних кадрів у вищій освіті для медиків та створенні мережі фельдшерських шкіл діяв виключно в межах власних повноважень²⁷.

Знаковою роботою сина та батька Кланц у співавторстві з Г. Собчук була монографія «*Золота осінь Пирогова*», видана вже після смерті Кланци-старшого²⁸. Дослідження присвячене останнім 25 рокам життя та діяльності вченого, його творчості та поглядам на внутрішні й зовнішні суспільно-політичні процеси. У монографії використано велику кількість першоджерел та наукових праць учених-пирогознавців.

Друкують науково-популярні розвідки про М. Пирогова й інші музейні працівники НА НМСП: В. Гайдуков, П. Гунько, Л. Коваленко, З. Мартинова, О. Вінниченко, К. Антощук, М. Юкальчук²⁹. У полі зору музейних співробітників – й органі-

²⁵ Шевченко Л. В. М. І. Пирогов в Україні. Київ : Рідний край, 1996. 128 с.

²⁶ Голобородько В. М. Микола Пирогов в Україні: монографія. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. С. 147.

²⁷ Кланца О. П. Микола Іванович Пирогов і формування вітчизняної системи вищої медичної освіти в першій половині XIX століття. Повідомлення 3. Від 40-х до початку 60-х рр. XIX ст. // Вісник Вінницького національного медичного університету. 2015. Т. 19. № 1. С. 271–279; Його ж. Микола Іванович Пирогов і формування вітчизняної системи вищої медичної освіти в першій половині XIX століття. Повідомлення 2. Від другого університетського статуту (1835 р.) до середини 40-х рр. XIX ст. // Вісник Вінницького національного медичного університету. 2014. Т. 18. № 1(2). С. 324–330; Його ж. Професорський інститут за кордоном (1862–1866 рр.): роль М. І. Пирогова у його створенні, виборі наукових баз та викладачів // Матеріали науково-практичної конференції «Роль Національного музею-садиби М. І. Пирогова у формуванні загальноосвітнього та медичного простору України»: наук. зб.: До 210-річчя від дня народження М. І. Пирогова / Національний музей-садиба М. І. Пирогова. Вінниця : Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2020. С. 69–82.

²⁸ Собчук Г. С., Кланца П. А., Кланца О. П. Золотая осень Пирогова. Вінниця : Консоль, 2005. 160 с.

²⁹ Гунько П. М., Антощук К. Ф., Юкальчук М. І. Роль М. І. Пирогова у створенні першої у світі госпітальної хірургічної клініки // Вісник Вінницького національного медичного університету. 2018. № 3. Вересень. С. 579–582; Гунько П. М., Гайдуков В. О., Вінниченко О. Е., Дученко М. А. М. І. Пирогов і медицина Поділля в період урядової земської реформи 1864 року (До 70-річчя Національного музею-садиби М. І. Пирогова) // Вісник морфології. 2017. № 1 (Т. 23). Лютий. С. 166–172;

зація проведення на базі музейної установи міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій. Останнім часом певні ускладнення в роботу музею додали коронавірусні обмеження, а з 24 лютого 2022 р. і воєнний стан на території України. Серед останніх заходів музейної установи варто виокремити проведені у 2017 і 2019 рр. науково-практичні конференції, присвячені 70-річчю створення Національного музею-садиби М. І. Пирогова м. Вінниця та 210-й річниці з дня народження вченого. Автор цієї публікації мав честь взяти участь у роботі останнього наукового форуму³⁰.

У першій чверті ХХІ ст. дослідженням життя та діяльності М. Пирогова займаються вітчизняні й зарубіжні вчені – А. Дубаєв³¹, Ю. Горбань³², Т. Зузяк³³, І. Красильникова³⁴, М. Мнихович³⁵, Л. Семенова³⁶ та ін. У наукових розвідках ці дослідники детально аналізують внесок М. Пирогова в реформування медичної та педагогічної освіти України. Також вони торкаються вивчення ранніх років життя М. Пирогова, його участі в Кавказькій 1840-х та Кримській (1853–1856) війнах.

Отже, життя й діяльність Миколи Пирогова дослідники вивчали у дореволюційний, радянський міжвоєнний і післявоєнний час та в період незалежності України. На сучасному етапі спостерігається великий пласт історіографічних джерел, підготовлений Вінницькою та Московською музейно-науковими школами. Особливої ваги дане історіографічне протистояння набрало з 2014 р. в контексті збройного

Гулько П. М., Гайдуков В. О., Мартинова З. С. Історія Пироговських реліквій // Вісник морфології. 2017. № 2 (Т. 23). Листопад. С. 370–376; Гулько П. М., Гулько І. П. Пироговський меморіал: минуле і сьогодення // Пироговський альманах: Наук. зб.: до 70-річчя відкриття Національного музею-садиби М. І. Пирогова / Національний музей-садиба М. І. Пирогова. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2017. С. 5–20; Гулько П. М., Коваленко Л. Г., Мартинова З. С. Збереження тіла видатного вченого М. І. Пирогова – унікальний науковий експеримент // Дослідження, охорона та популяризація об'єктів культурної спадщини. Матеріали наук.-практ. конф. (м. Хотин, 22 серпня 2018 р.). Кам'янець-Подільський : ФОП Буйницький О. А., 2018. С. 66–76; Гулько П. М., Коваленко Л. Г., Мартинова З. С. Педагогічні аспекти діяльності М. І. Пирогова // Матеріали науково-практичної конференції «Роль Національного музею-садиби М. І. Пирогова у формуванні загальноосвітнього та медичного простору України»: наук. зб.: до 210-річчя від дня народження М. І. Пирогова / Національний музей-садиба М. І. Пирогова. Вінниця : Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2020. С. 27–34; Гулько П. М., Литвинко А. С., Гайдуков В. О., Вінниченко О. Е. Науковий простір династії Пирогових у контексті розвитку світової науки // Наука та наукознавство. 2017. № 1 (95). С. 120–135.

³⁰ Бойда А. В. Микола Пирогов – провісник освітньої реформи 1863–1864 рр. // Матеріали науково-практичної конференції «Роль Національного музею-садиби М. І. Пирогова у формуванні загальноосвітнього та медичного простору України»: наук. зб.: До 210-річчя від дня народження М. І. Пирогова / Національний музей-садиба М. І. Пирогова. Вінниця : Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2020. С. 45–52.

³¹ Дубаєв А. А. Николай Иванович Пирогов в «Шарите» // Вестн. НМХЦ им. Н.И. Пирогова. 2010. Т. 5. № 4. С. 8–11.

³² Горбань Ю. А. Науково-педагогічні ідеї М. І. Пирогова в контексті реформування вищої освіти в Україні // Історія науки і біографістика. 2015. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2015_1_4

³³ Зузяк Т. П. Педагогічна діяльність М. І. Пирогова на Східному Поділлі як попечителя Київського учбового округу (1858–1861 рр.) // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. 2015. Вип. 44. С. 232–235.

³⁴ Красильникова И. В., Ястребцев М. С. Вклад Н. И. Пирогова в развитие стоматологии // Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области. 2016. Т. 2. № 4 (15). С. 43–45.; Красильникова И. В., Шуляковская А. С. Семья и детство Н. И. Пирогова // Вестник совета молодых учёных и специалистов Челябинской области. 2018. № 4 (23). Т. 3. С. 29–31.

³⁵ Мнихович М. В. Оценка и роль основных идей и работ Н. И. Пирогова в развитии современных концепций патологической анатомии // Патология. 2011. Т. 8. № 1. С. 4–8; Мнихович М. В., Вернигорский С. В., Каминская Н. А., Павлов А. В. Наследие Н. И. Пирогова и его влияние на развитие современной медицинской науки (к 200-летию со дня рождения) // *Сurierul Medical*. 2010. № 5(317). Р. 7–83.

³⁶ Семенова Л. С., Корягин Ю. А. Значения научных идей М. И. Пирогова для современной организации охраны здоровья // Медичні перспективи. 2015. Т. XX (№ 1). С. 143–145.

протистояння Росії та України. Водночас, творчий доробок М. Пирогова ще не достатньо висвітлений. Передусім це стосується дослідження кореляції його ідей із сучасністю. Необхідно глибше вивчати його спадщину в царині медицини, зокрема у сфері військово-польової хірургії. Доречним і актуальним на сьогодні є досвід М. Пирогова у реформуванні середньої та вищої гуманітарної, природничої і медичної освіти.

The article analyzes the historiographic work of scientists about the life and activities of the outstanding surgeon, anatomist and teacher Mykola Ivanovych Pyrohov (1810–1841). Four periods of the study of the figure of the Ukrainian scientist are distinguished: lifetime, pre-revolutionary, Soviet and modern. In the vast majority, these are articles of a scientific and popular science nature. In some cases, monographic essays were created about the scientist's life and activities, or they were devoted to a specific period of his life, in particular, M. Pyrohov's stay in Ukraine.

Keywords: Mykola Pyrohov, historiography, medicine, education, reforms.

УДК 94(477)

Адріана Гаврилюк (Івано-Франківськ, Україна)

ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА (1949–1979)

У статті проаналізовано культурні процеси, які відбувалися в другій половині ХХ століття в Україні та роль у них Володимира Івасюка. На основі першоджерел, а саме спогадів рідних та друзів, людей, знайомих з митцем, здійснено спробу з'ясувати особливості становлення феномена В. Івасюка. З опитування респондентів – очевидців подій 60–70-х рр., здійснених авторкою статті, формуються висновки про вплив творчості композитора на тодішнє суспільство, а особливо молодь. Висвітлено головні факти з життя В. Івасюка, охарактеризовано взаємозв'язки з іншими культурними діячами того часу, проаналізовано його вплив і значення для української культури та історії.

Ключові слова: Володимир Івасюк, Україна, «Червона Рута», естрада, культура, Львів, композитор, пісня.

1960–1970 роки в історії української культури позначені появою та розвитком української естрадної музики, молодіжних вокально-інструментальних ансамблів, музичних фільмів та яскравих постатей. Знаковою та ключовою особистістю в той час був буковинський композитор, поет Володимир Івасюк (1949–1979). Його внесок до української культури колосальний. Надихнувшись та ґрунтуючись на рідному фольклорі, Івасюк створив власні пісні, образи, які люди сприймають як народні. Проживши надзвичайно коротке життя, всього тридцять років, композитор став класиком української музики, на якого рівняються сучасні митці. Метою статті є об'єктивне і комплексне висвітлення основних подій у житті українського композитора і поета Володимира Івасюка, його діяльності в епоху тоталітарного режиму.

Джерелами до даної теми є спогади родичів, друзів, колег і шанувальників поета. Про дитячі роки митця розповів батько Володимира – Михайло Івасюк. Уже після смерті композитора вийшла повість «Монолог перед обличчям сина»¹. Прикарпатський поет Степан Пушик написав спогади «Блискавиці б'ють у найвищі дерева»,

¹ Івасюк М. Монолог перед обличчям сина. Чернівці : Золоті литаври, 2000. 205 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО	3
STUDIA MEDIAEVALIA ET MODERNA	
<i>Боцвінок Анастасія (Івано-Франківськ, Україна). Історичні зв'язки Русь і Болгарії в X столітті</i>	4
<i>Воловодюк Оксана (Івано-Франківськ, Україна). Сутність та характер вчення фра Дольчино. Образ дольчиніан в історіографії</i>	9
<i>Романюк Василь (Івано-Франківськ, Україна). Занепад титулатури руських правителів та її використання в титулуванні іноземних володарів XIV ст.</i>	17
<i>Гебура Богдан (Івано-Франківськ, Україна). Урядники Галицької землі Руського воєводства та їхні функції</i>	23
СТОРІНКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ	
<i>Кас'яненко Маргарита (Івано-Франківськ, Україна). Польсько-українське порозуміння 1920 р.</i>	28
<i>Ломпас Богдан (Івано-Франківськ, Україна). Підпілля Організації українських націоналістів на Яремчанщині у 1944–1954 рр.: структура та напрями діяльності</i>	35
<i>Жук Андрій (Івано-Франківськ, Україна). Єпископська діяльність ієрарха Української греко-католицької церкви Михайла Сабриги (1986–2006 рр.)</i>	44
<i>Перегінець Олександр (Івано-Франківськ, Україна). Гейміфікація у шкільній та позашкільній історичній освіті</i>	49
БІОГРАФІСТИКА ТА ГЕНДЕРНІ СТУДІЇ	
<i>Касюкевичус Валерія (Івано-Франківськ, Україна). Правовий статус жінки в період неоконфуціанства на Корейському півострові</i>	58
<i>Бойда Андрій (Івано-Франківськ, Україна). Історіографічний доробок науково-педагогічної спадщини Миколи Пирогова</i>	65
<i>Гаврилюк Адріана (Івано-Франківськ, Україна). Життєвий і творчий шлях Володимира Івасюка (1949–1979)</i>	73
<i>Татуміряк Ольга (Івано-Франківськ, Україна). Становище жінок на Близькому та Середньому Сході (кінець XX – початок XXI ст.)</i>	79

ХРОНІКА

Боцвінок Анастасія, Кас'яненко Маргарита (Івано-Франківськ, Україна).

Міжнародна міждисциплінарна школа молодих учених «Латвія – Україна: на перехресті історії і культури» (1–5.08.2022, Рига, Латвія)

Starptautiskā starpdisciplinārā jauno pētnieku skola «Latvija – Ukraina: vēstures un kultūras krustpunkti» (1–5.08.2022, Rīga, Latvija)

88

АВТОРИ

91

ЗМІСТ

93